

Türklerin Savaş Sanatı: Aldatıcı Taktikler-Farklılaşan Stratejiler (XI-XIV. Yüzyıllar), Ahmet N. ÖZDAL, İstanbul: Timaş Yayınları, 2019, 238 Sayfa, ISBN: 978-605-08-3020-0

Osman CENGİZ*

Ahmet N. Özdal'ın *Türklerin Savaş Sanatı. Aldatıcı Taktikler ve Farklılaşan Stratejiler (XI-XIV. Yüzyıllar)* adlı eseri, Türk askerî tarihçiliğinde uzun süredir hissedilen bir boşluğu dolduran mühim bir çalışma olarak değerlendirilmeyi hak etmektedir. Türkiye'de savaş tarihi çoğu zaman siyasi olayların ardışık anlatımına indirgenmiş, harp alanı, büyük ölçüde kronolojik bir "savaşlar listesi" üzerinden takip edilmiştir. Bu yaklaşım savaşın teknik boyutunu, mühendislik geleneğini, savaş alanındaki zihniyet dünyasını, sembolik ve ikonografik katmanlarını gölgede bırakmıştır. Özdal'ın çalışması, savaş tarihini bu darlığın içinden çıkararak, Türk-İslâm savaş kültürünü maddî, zihni ve estetik unsurlarıyla birlikte ele alan bütüncül bir çerçeveye yerleştirir. Bu bakımdan eser, askerî tarihin yanı sıra Türk-İslâm bilim ve düşünce tarihi, sanat tarihi, ikonografi ve teknoloji tarihi için de dikkate değer bir kaynak niteliğindedir.

Eserin omurgasını teşkil eden temel tez, Türk savaş kültürünün milattan öncesi çağlardan XI-XIV. yüzyıllara kadar neredeyse kesintisiz bir süreklilik gösterdiği iddiasıdır. Yazar bu sürekliliği hem yazılı kaynaklar hem de arkeolojik ve ikonografik malzeme üzerinden titizlikle takip eder. Hun ve İskit bozkır savaş geleneğiyle Selçuklu ve erken Osmanlı savaş tarzı arasındaki paralellikler, kitabın giriş ve ilk bölümlerinde kavramsal düzeyde ortaya konur. Özdal, Türk atlı savaşçısının karakterini yalnızca bir savaş tekniği olarak değil, bütün bir kültürel zihniyetin izdüşümü olarak değerlendirir. Bu nedenle atlı savaşçı tipinin yalnız silah kullanımı ile açıklamaz. Savaş alanını algılama biçimiyle de tanımlandığını özellikle vurgular. Yazarın aktardığı şu cümle, Türk savaş kültürünün sürekliliğine işaret eden en güçlü ifadelerden biridir: "Uzak mesafeden çatışmayı yeğleyen; kesici yanında fırlatılan

* Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, osmancengiz@pau.edu.tr.

Atf: Cengiz, Osman. "Türklerin Savaş Sanatı: Aldatıcı Taktikler-Farklılaşan Stratejiler (XI-XIV. Yüzyıllar), Yazar: Ahmet N. Özdal, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2019, 238 sayfa, ISBN: 978-605-08-3020-0)". *Akdeniz İlahiyat Dergisi*, 3 (2026), 163-167.

silahları da büyük beceriyle kullanan; direnme ile karşılaştıklarında geri çekilen düşmanlarını var güçleriyle saldırıp yok etmek yerine yorgunluğun sağladığı yenilgiye uğratmak yöntemini uygulayan Türk atlı savaşçıları... Hun ve İskit savaşçılarının gelişmiş ardılları oldukları gibi...” (s. 120).

Özdal bu açıklamayı yalnızca bir tespit olarak bırakmaz. Diğer bölümlerde Hun ve Göktürk savaşçılarıyla Selçuklular arasındaki sürekliliği pekiştiren ek deliller sunar. Nitekim sunduğu taktik biçimlerinde Türk atlısının savaş alanında çevresel hareket, yan hücum, ani yön değiştirme, sahte ricat ve ok yağmuru ile karşıyı çözme şeklinde özetlenen döngüsel yaklaşımı açıklarken savaşçının çatışmanın ritmini belirleyen tarafta olduğunu vurgular ve savaş alanını çizgiler bütünü değil, bir akış ve çevrimler sahası olarak okur. (s.122-128, 204-206). Bu tespit, Türk savaşçısının yalnızca çevik bir atlı olmayıp savaş alanını zihinsel olarak “dokuyan” bir aktör olduğunu gösterir. Savaşın her aşamasında beliren bu zihinsel çeviklik, Özdal’ın bu bölüm boyunca vurguladığı sürekliliğin temel dinamiğidir.

Yazarın Hun ve Göktürk dönemine yaptığı göndermeler de eserin dikkat çekici yorumlarından. Özdal, özellikle *Câmiü't-Tevârih* minyatürlerinde yer alan savaş sahnelerini ikonografik bir veri olarak ele almakta ve bu görselleri Orta Asya bozkır savaş geleneğine dair tarihsel bilgilerle birlikte değerlendirmektedir. Bu bağlamda minyatürlerde tasvir edilen atlı okçuların gövde duruşları, mızrak ve yay tutuş biçimleri ile düşmanla mesafeyi koruyarak saldırıyı sürdürme tarzı gibi unsurların, erken Türk savaş pratiğinde bilinen hareket kalıplarıyla benzerlik gösterdiğine dikkat çeker. Söz konusu minyatürlerdeki figür kompozisyonları, Hun ve Göktürk dönemine ilişkin arkeolojik bulgular ve tarihsel anlatılarla birlikte ele alınarak değerlendirilmekte böylece Türk savaş sanatının uzun süreli teknik ve kültürel sürekliliğine işaret eden görsel motifler tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bu çerçevede Özdal’ın amacı, minyatürleri doğrudan tarihsel bir askerî tatbikatın ayrıntılı tasviri olarak okumaktan ziyade, Türk savaş geleneğinde belirli taktik kalıpların ve savaşçı hareketlerinin farklı dönemlerde nasıl temsil edildiğini göstermek olarak anlaşılmalıdır. Dolayısıyla *Câmiü't-Tevârih* minyatürleri, eserde Orta Asya bozkır savaş kültürünün ikonografik sürekliliğine işaret eden yardımcı görsel kaynaklar olarak değerlendirilmektedir (s. 216-223).

Yazar yalnızca taktik benzerliklerden değil, psikolojik harp yöntemlerinin sürekliliğinden de söz eder. Savaşın bir “algı mühendisliği” olduğu düşüncesi ortaya çıkar. Ona göre bozkır savaşçısı için savaş, karşı tarafın düzenini bozmak kadar onun zihnini çözmeye yönelik bir sanattır. Hedef yalnız beden değildir, düşmanın kararlılık eşiğidir. (s. 151-153) Özdal’ın mühendislik ve taktik verilerini birleştirdiği bölümlerde, Türk savaşçısının savaş alanını fiziksel olduğu kadar zihinsel bir harita gibi okuduğunu belirtir. Süreklilik tezinin epistemolojik boyutunu genişleten bu bakışa göre Türkler, savaşta sert bir çizgiyi değil, genişleyen ve daralan halkalar hâlinde hareket eden stratejik bir akli tercih etmişlerdir. Bunu “göçebe ve yerleşik ordularda savaş” başlıklı görselden de takip etmek mümkündür (s. 207). Bu çerçevede savaş alanı, sadece mızrak ve okların savrulduğu bir saha olmayıp aynı zamanda düşmanın moralini aşındıran, onun ritmini bozan, kararsızlığını artıran ve nihayetinde fiziki yenilgiye zemin hazırlayan bir psikolojik oyun alanıdır. Bu değerlendirmeler bir araya getirildiğinde Özdal’ın süreklilik tezinin yalnız taktiksel değil, çok daha derin bir kültürel ve zihinsel zemine dayandığı anlaşılır. Hun–Göktürk–Selçuklu–erken Osmanlı çizgisinde devam eden ortak savaş refleksi, benzer silahların veya benzer atlı tipinin kullanımı kadar, düşmanı algılama biçimi, zaman-mekân tasavvuru, savaş alanının akışını okuma kabiliyeti ve psikolojik üstünlük kurma mantığıyla da açıklanır hâle gelir. Bu da Türk savaş geleneğini tarihsel bir “teknik repertuar” olmaktan çıkararak onu bir “zihniyet sürekliliği” meselesi hâline getirir. Özdal’ın eseri, savaşın “nasıl yapıldığı”na dair pratik bir katalog olmanın çok ötesine geçmekte, savaşın niçin bu tarzda yürütüldüğüne dair bir zihniyet çözümlemesi sunmaktadır. Göçebe toplulukların mekân algısı, hız ve esnekliğe verdikleri önem, savaşta dağılıp yeniden toplanma kabiliyeti, düşmanı doğrudan imha yerine yıpratma ve yarıltma stratejisi gibi unsurlar, yazar tarafından sistematik biçimde ortaya konur. Bozkır savaşçısının

gözünde savaş alanı, statik bir mekân değil, sürekli dönüşen ve yeniden kurulan bir “hareket sahası”dır. Bu alan, topografya, hız, zamanlama ve psikolojik baskı unsurlarının bir araya geldiği dinamik bir zemindir. Bu bakımdan eser, salt askerî tarih meraklılarını değil, zihniyet tarihi, coğrafya algısı ve mekân tasavvuru üzerine çalışan araştırmacıları da yakından ilgilendirecek mahiyettedir.

Kitabın teknik açıdan en dikkat çekici bölümleri, silah tipleri ve savaşçı donanımlarına ayrılmış olan sayfalarıdır. Özdal’ın kendi çizimleriyle desteklediği bu bölüm hem didaktik açıdan hem de bilimsel bakımdan eserin özgün yönlerinden birini oluşturur. Silahlar yalnızca isim düzeyinde sıralanmakla kalmaz; form, malzeme, fonksiyon, üretim tekniği, tarihsel evrim ve coğrafi yayılım bakımından tasnif edilir. “Silahlar I-II” başlıklı çizimlerde Türk, İran, Osmanlı ve Memlûk kılıçlarının gövde kıvrımı, ağırlık merkezi, kabza biçimi ve işlevsel farkları belirgin biçimde ortaya konur. Özdal kılıçlar arasındaki en belirgin farka, eğimin yalnız darbe gücünü değil, bileğin dönüş hızını da artırmasıyla dikkat çeker. Bu sebeple Türk kılıcı, at üzerindeki vuruşta avantaj sağlamaktadır. Yazara göre kavisli kılıçlar, bir süvarinin ihtiyaç duyduğu çevikliğe ve kısıtlı hareketlerine uygun biçimde gelişmiş ancak karşılaşılan yeni düşmanlar -ve onların zırhları- kavisli kılıçların da geliştirilmesini gerekli kılmıştır. Osmanlılar döneminde kabzası dibe doğru genişleyen (batırmaya uygun olması için veya sallarken elden kayıp düşmemesi için) yatağanlar ile *zirhdeldi* denen uç kısmı güçlendirilmiş kavisli kılıçların, *palaların* ortaya çıkması da buna bağlanmıştır (s.161). Yazarın bu tür açıklamaları, eserin yalnız bir katalog değil, teknik bir mühendislik metni niteliği taşımasını sağlamıştır.

Bir Türk okçu süvarisinin donanımının bütünüyle gösterildiği -yazarın kendi çizimleri başta olmak üzere- çizim ve açıklamalar, eserin en güçlü kısmı olarak anılabilir. Özdal yalnızca teçhizatın isimlerini sıralamaz; onları savaşçının beden-mekân ilişkisi içinde ele alır. Nitekim eyer düzeni, üzengi, yay kutusu, okların sadaktaki konumu, çatışma öncesi atın kuyruğunu bağlama ritüeli, kaftanı katlama biçimi ve başlığın rüzgâr kırıcı işlevi gibi unsurlar ayrıntılı biçimde tasvir edilir (s. 196). Savaşçının taşıdığı yayların, Türk birleşik yay tipinin dünya askeri tarihinde nasıl ayrıcalıklı bir yere sahip olduğunu gösteren açıklamalar da eserin bu bölümünde dikkate değer bir yer tutar (s. 195). Okçu teçhizatına ilişkin sahnelerde Özdal minyatür analizlerine başvurur. Varaka ve Gülşah minyatürlerinde, savaşçının donanım-taktik ilişkisi görsel olarak gösterilir. Minyatürde savaşçı, yayı gererken gövdesini hafifçe sola kırar. Bu hareket hem atın dengesini korur hem de okun çıkış açısını genişletir. (s. 212-215). Bu tür detaylı okumalar ve resimler, eserin ikonografik malzemeyi sadece süsleyici bir unsur olarak kullanmadığını aksine minyatürleri birincil tarihî veri olarak işlediğini gösterir. Savaşçı-at bütünleşmesini yansıtan bu yaklaşım, Türk savaş kültüründe donanımın yalnızca teknik bir gereç değil, aynı zamanda bir beden-mekân inşası olduğuna işaret eder.

Eserin en önemli katkılarından biri, İslâm mühendislik literatürünün askerî tarihle buluşturulma biçiminde kendini gösterir. Özdal, Marzî b. Ali et-Tarasûsî’nin *Tabsırat Arbâbü’l-Elbâb fi Keyfiyyâti’n-Necât fi’l-Hurûb ve Neşrü’l-A’lâm fi’l-Udâd ve’l-Âlâtü’l-Muînna alâ Likâi’l-Adüvv* adlı, Salahaddin Eyyûbî’ye takdim edilmiş kitabındaki (s. 17) silah türleri, debbâbe, nef, yakıcı aynalar ve muhtelif harp makineleriyle ilgili bölümlere geniş yer verir (s. 60, 87, 92). Daha da önemlisi, Erenboğa Zerdkaşî’nin *Kitâbü’l-Anîk fi’l-Menâcanîk* adlı eserini, doğrudan çizimleri, terminolojisi ve teknik sistemiyle ele alır (s. 203, 209). Bu kitapta yer alan mancınık tipleri, zemberek mekanizmaları, karşı ağırlık prensipleri ve kale savunma düzenleri, Özdal’ın kendi çizimleriyle birlikte ele alınmakta; böylece Orta Çağ İslâm dünyasında askerî mühendisliğin ulaştığı seviye somut olarak gösterilmektedir. Zerdkaşî’ye ait bir çizimde, bir savunma kulesine uygun biçimde yerleştirilmiş üç farklı mancınık tipinin –sağda arrâde, ortada karşı ağırlık ilkesiyle çalışan Türk mancınığı, solda bükme gücüyle çalışan ziyâr– tasviri, yazarın teknik çözümleriyle birlikte sunulmuştur (s. 220). Bu malzeme, Türk ve İslâm savaş teknolojisinin yalnız isimler düzeyinde değil, işleyiş prensipleri üzerinden de kavranmasına imkân verir.

Kitabın üçüncü bölümünü savaş taktikleri/stratejileri ve kuşatma tekniklerine dair derinlikli analizler oluşturur. Özdal, savaş alanındaki taktiksel düzenlemeleri yalnız metinler üzerinden değil, minyatürler ve şemalar üzerinden de çözümlenmeye çalışır. Özellikle savaşın mekânsal mantığını açıklamak üzere kullandığı Go ve satranç analogisi, göçebe ve yerleşik orduların stratejik zihniyeti arasındaki farkı veciz bir şekilde ortaya koyar. Go oyununda hâkim olan “yayıma, çevreleme, alanı kontrol etme ve esnek manevra” mantığı, göçebe orduların savaş anlayışını temsil ederken, satrançta görülen “merkezi güçlendirme, doğrusal ilerleyiş ve taşların hiyerarşik örgütlenmesi” yerleşik savaş kültürünün temel prensiplerine tekabül eder (s. 188). Bu tespit, savaşın yalnız fiziki yönlerine değil, zihinsel ve hatta sembolik boyutlarına işaret eden özgün bir yorumdur. Türk savaş tarzı bu çerçevede, “merkezden vurma”ya değil, “çevreden kuşatma ve yıpratma”ya dayanan bir stratejik mantığa dayandırılır.

Kuşatma teknikleri üzerine yapılan değerlendirmeler de eserin dikkat çeken kısımlarındandır. Özdal’ın İbn Bibi’den naklettiği ayrıntılı bir tasvir, Selçuklu ordusunun kuşatma savaşlarında ne kadar disiplinli bir iş bölümüne sahip olduğunu somut biçimde ortaya koyar. Buna göre kuşatma öncesinde merdivenleri taşıyacak grup, duvarı tırmanacak askerler ve ok yağdıracak birlik önceden belirlenmekte; merdivenleri hızla surlara dayayan özel birliklerin ardından, onarlı gruplar hâlinde duvarlara tırmanan savaşçılar devreye girmekte ve kale kapıları içeriden açılmaktadır (s. 116–118). Bu tasvir, Türk savaş tarzının yalnız açık alanda hareket kabiliyetine değil, kuşatma gibi teknik bilgi gerektiren savaş biçimlerinde de iyi bir örgütlenme ve koordinasyona dayandığını gösterir.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, Özdal’ın çalışması Türk savaş geleneğini klasik anlamda askerî olay anlatısından kurtararak, bir kültür tarihinin konusu hâline getirmektedir. Savaşın teknik, sosyal, psikolojik, estetik ve epistemolojik boyutları aynı çerçevede bir araya getirilmekte; böylece XI–XIV. yüzyılların çalkantılı dünyası hem sahadaki asker hem de bu askerin ait olduğu düşünsel arka plan bakımından yeniden inşa edilmektedir. Eser, bu yönüyle, Türk savaş geleneğini “yalnızca askerî bir kabiliyet” olarak gören indirgemeci yaklaşımların ötesine geçer; savaşın, bir medeniyetin kendisini, dünyayı ve düşmanını algılayış biçimiyle yakından ilişkili olduğunu açıkça ortaya koyar. Özdal’ın eseri popüler-öğretici bir çerçeve ile akademik titizliği başarılı biçimde mezcetmeyi başarmıştır. Daha geniş bir okuyucu kitlesine hitap etme hedefine rağmen, metnin genelinde akademik ciddiyet korunmuş, görsellerle desteklenmiş ve popülizme düşülmemiştir. Sonuç itibarıyla *Türklerin Savaş Sanatı*, Türk askerî tarihçiliğine teknik donanımı, zengin ikonografisi, disiplinlerarası yaklaşımı ve metodik bütünlüğü sayesinde önemli bir katkı sunmaktadır. Türk–İslâm savaş kültürünün sürekliliğini belgeleyen; İslâm mühendislik geleneğini görünür kılan, savaş alanının zihniyet, estetik ve teknik boyutlarını aynı düzlemde buluşturan bu çalışma hem araştırmacılar hem lisansüstü öğrenciler hem de tarih meraklıları için vazgeçilemeyecek bir başvuru kaynağı olmaya adaydır. Özdal’ın çizimlerle desteklediği bu hacimli çalışma, Türk savaş kültürünün zihniyet ve teknik birikimini birlikte düşündüren, nadir rastlanan bir bütünlüğe sahiptir. Bu sebeple eserin, Türk askerî tarihinin yalnız geçmişini anlamak için değil, aynı zamanda bu alanın metodolojik imkân ve sınırlarını tartışmak için de verimli bir zemin sağladığı söylenebilir.

Kaynakça

Özdal, Ahmet. *Türklerin Savaş Sanatı: Aldatıcı Taktikler Farklılaşan Stratejiler*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2019.

Declaration of Interests (Çıkar Çatışması): The authors declare that they have no competing interest (Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir).

Funding (Finansal Destek): The authors declared that this study has received no financial support (Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir).

Ethical Statement (Etik Beyan): It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited (Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur).

Ethics Committee Permission (Etik Kurul İzni): The article does not require ethics committee permission. (Makale etik kurul izni gerektirmemektedir).